

Het Nederlands in schrift

Welke bewaarde tekst bevat het oudste geschreven Nederlands?

Hiervoor komen minstens drie teksten voor in aanmerking uit verschillende eeuwen en in meer en mindere mate begrijpelijk Nederlands. Want wat is Nederlands? Het woord 'Nederlands' wordt pas een algemeen begrip na 1814. Ons land kreeg toen de officiële naam 'koninkrijk der Nederlanden'. Voor die tijd werd er natuurlijk al Nederlands gesproken. Niet het Nederlands zoals wij dat nu spreken maar een vroege vorm van onze taal, het zogenaamde Diets, de volkstaal die tijdens het bewind van Floris V (1254-1296) algemeen opgang deed. Niet alleen in gesproken taal maar ook in geschrift.

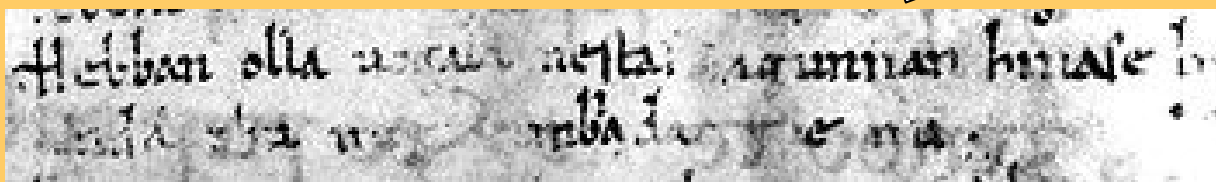
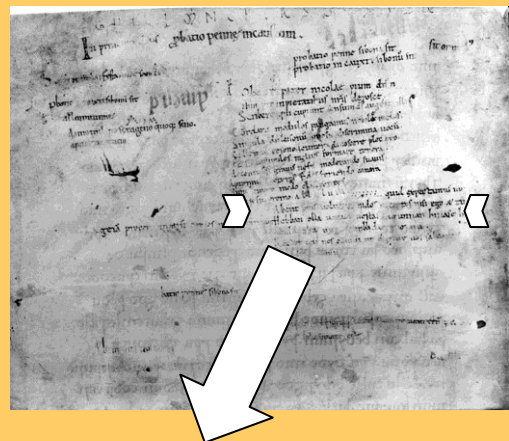
Natuurlijk werd er ook voor 1200 al Diets gesproken en geschreven maar doordat het rond 1200 meer en meer gebruikt werd als de algemene voertaal kwam er meer eenheid en vloeiden de verschillende taalvormen meer in elkaar over. Nog steeds kennen wij in Nederland een verscheidenheid aan dialecten. Met een beetje moeite van beide kanten, de spreker en de luisteraar, is er een, voor iedereen in Nederland, verstaanbare versie. Een uitzondering hierop is het Fries dat dan ook geen dialect is maar een zelfstandige taal. In Overijssel wordt nog een vorm van Diets gesproken, misschien niet zoals het 1000 jaar geleden gesproken werd maar het geeft toch een goede indruk van de oorsprong van ons Nederlands.

Maar nu de geschreven taal. Algemeen wordt aangenomen dat de volgende tekst de oudste tekst in het Nederlands geschreven is:

Hebban olla vogala nestas hagunnan hinas hic anda thu, wat unbindan nu?

De tekst wordt gedateerd rond 1100. De vertaling naar het hedendaagse Nederlands is als volgt:

Alle vogels zijn nestjes begonnen behalve ik en jij, wat wachten we nu?

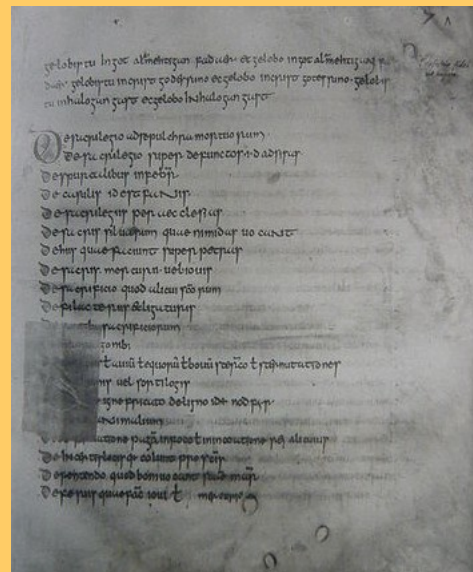
In vroeger tijden schreef men met een *penna* (veer). Die veer moest eerst in de juiste vorm worden gesneden. Voordat men dan begon te schrijven, moest men de veer uitproberen. Mogelijk is dit zo'n test van een nieuwe, net gesneden veer. Het zinnetje is in 1932 gevonden door een student. Het stond op een schutblad van een Oudengels prekenhandschrift in de universiteitsbibliotheek van Oxford. Aangenomen wordt dat het versje is geschreven door een Vlaamse monnik die in het Engelse klooster werkte. Het zou dan gaan om een Vlaamse tekst, wel nauw verwant aan het Diets maar is het dan een Nederlandse tekst? Men denkt ook wel dat het gaat om een vroege vorm van Engels of Oudkents. Er is dus twijfel. Begrijpelijk als men, zonder Nederlands te hebben gestudeerd, de tekst leest en die ook wil begrijpen.

De volgende tekst is veel begrijpelijker, ook voor een niet-neerlandicus:

Ec gelobo in Got alamehtigan Fadaër. Ec gelobo in Crist, Godes Suno, Ec geloboin halogem Gost.

Wie het hardop voorleest begrijpt, misschien met enige moeite, wat er staat en bedoeld wordt. Deze oud-Saksische tekst lijkt toch meer op ons Nederlands dan de voorgaande.

Het is het laatste deel van de Oudsaksische doopgelofte of Utrechtse doopgelofte en stamt uit het einde van de 8e eeuw (776-800) Het is een christelijke tekst in het Oudnederlands, waarmee de bewoners van de door de Karolingische troepen onderworpen gebieden hun geloof in de Germaanse religie moesten afzweren en hun geloof in God de Vader, Christus als Gods Zoon en de Heilige Geest bevestigden. De doopgelofte staat in een manuscript uit de 8e eeuw, bewaard in de bibliotheek van het Vaticaan in Rome, de Codex Palatinus Latinus 577, op folio 6 verso en 7 recto. De gelofte wordt voorafgegaan door een afzwering van de oude goden, de Forsachistu diabolae en wordt gevolgd door de zogenaamde Indiculus superstitionum et paganiarum, een opsomming van 30 heidense gebruiken. Voor de volledigheid geven we hier de volledige tekst van de Forsachistu diabolae en de gelobistu in got alamehtigan Fadaër. Beide bestaan uit een vraag en antwoordgesprek.

Oorspronkelijke tekst	Vertaling van de tekst
<p>forsachistu diabolae Et respondeat: ec forsacho diabolae. end allum diabolgeldaē, respondeat: end ec forsacho allum diabolgeldaē. end allum dioboles uuercum respondeat: end ec forsacho allum dioboles uuercum and uuordum, thunaer ende uoden ende saxnote ende allum them unholdum the hira genotas sint.</p>	<p>Verzaak je de duivel? antwoord: ik verzaak de duivel. en alle duivelsoffers? antwoord: en ik verzaak alle duivelsoffers. en alle werken van de duivel? antwoord: en ik verzaak alle werken en woorden van de duivel, Donar en Wodan en Saxnot en al de afgoden die hun gezellen zijn.</p>
<p>gelobistu in got alamehtigan fadaer ec gelobo in got alamehtigan fadaer gelobistu in crist godes suno ec gelobo in crist godes suno gelobistu in halogan gast ec gelobo in halogan hast</p>	<p>Geloof je in God de almachtige Vader? Ik geloof in God de almachtige Vader. Geloof je in Christus Gods Zoon? Ik geloof in Christus Gods Zoon. Geloof je in de Heilige Geest? Ik geloof in de Heilige Geest</p>

De goden Donar en Wodan zijn ook uit andere bronnen bekend. Bij Saxnot ligt dat moeilijker. Het feit dat hij hier genoemd wordt (en dus afgezworen moet worden), geeft wel aan dat hij belangrijk was voor de Saksen.

Waarschijnlijk is de doopgelofte in de Utrechtse kathedraalschool in gebruik is geweest. Met dit stukje tekst komen we 300 jaar vroeger uit in de tijd maar het kan nog vroeger.

In het begin van de 6e eeuw werd de Lex Salica geschreven. De Lex Salica oftewel de Salische wet was één van de eerste wetboeken sinds de Romeinse tijd. In de 6e eeuw regeerde de Merovingische koning Clovis, die tot de stam van de Salische Franken behoorde. In zijn regeergebied leefden een aantal verschillende stammen samen en hij gaf opdracht om een wet te maken om de orde te kunnen handhaven. De wetteksten gingen vooral over erfeniskwesties, diefstal, moord en geweldplegingen. De straffen waren bijna allemaal geldstraffen. Openbare aanklagers bestonden er niet, enkel de benadeelden of, in geval van een moord, hun familie konden een klacht indienen. In de Lex Salica komen Frankische woorden voor en zelfs een enkel volledig zinnetje dat als oudste zin in het Oudnederlands beschouwd wordt:

Maltho thi afrio lito

Niet direct begrijpelijk. De vertaling is als volgt:

Ik meld je: Ik maak (je) vrij, laat

Deze formule werd gebruikt bij de vrijlating van lijfeigenen. Het laatste woord 'laat' betekent 'onvrije'. Deze restanten van de Frankische taal zijn taalkundig heel belangrijk. De schrijftaal onder de Franken bestond vrijwel uitsluitend uit Latijn. In de Karolingische tijd werd met de volledige steun van de Frankische koningen zelfs een oudere vorm van het Latijn aan de vergetelheid ontrukkt en tot (broodnodig) bindend element van het Frankische Rijk gemaakt.

Met dit laatste kleine zinnetje uit het begin van de 6^e eeuw zitten we 500 jaar vroeger dan met het bekende 'Hebban olla vogala' uit de 11^e eeuw.

Als literaire tekst mag men het kleine versje wel als oudste tekst beschouwen.

Als oudste religieuze tekst komt de dooptekst in aanmerking.

Als wettekst is het zinnetje uit de Lex Salica de oudste geschreven tekst.

